

Piotr Wojnicz

Wydział Nauk Społecznych, Gdańska Szkoła Wyższa

Zaginienia osób małoletnich – aspekt prawny i socjologiczny zagadnienia na przykładzie Komendy Miejskiej Policji w Olsztynie

Streszczenie

Zaginienia osób małoletnich są bardzo ważnym elementem życia społecznego. Jest to zjawisko wieloaspektowe. Działania podejmowane przez państwo mają na celu dobro małoletnich, zapobieganie ich demoralizacji i skuteczną resocjalizację. Procedury policyjne dotyczące poszukiwania zaginionych osób małoletnich są wyrazem zaangażowania organów państwowych w próbę rozwiązania tego problemu.

Słowa kluczowe: poszukiwania opiekuńcze, zaginięcia osób, Policja.

Wprowadzenie

Postęp cywilizacyjny i związane z nim przemiany społeczne ostatnich dwóch dekad wywarły znaczący wpływ na model tradycyjnie pojmowanej rodziny, metody wychowawcze, a także funkcjonowanie na tym obszarze młodych ludzi, definiowanych w świetle prawa małoletnimi albo nieletnimi.

Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie zjawiska ucieczek osób niepełnoletnich z domów rodzinnych i placówek opiekuńczo-wychowawczych. Przyczyny, charakterystyka zjawiska oraz policyjne procedury prawne dotyczące poszukiwań tej kategorii osób zostały w niniejszym opracowaniu przedstawione na przykładzie Komendy Miejskiej Policji w Olsztynie. Opracowanie szczególnych regulacji związanych z poszukiwaniem osób małoletnich wskazuje na fakt, że zjawisko to jest bardzo poważnie traktowane przez czynniki instytucjonalne państwa.

Przyczyny ucieczek osób małoletnich z miejsca zamieszkania — próba zdefiniowania problematyki

Ucieczki z miejsca zamieszkania osób małoletnich, które prowadzone są przez Policję w formie poszukiwań zwyczajnych i opiekuńczych, należy rozpatrywać jako zjawiska społeczne o bardzo złożonym podłożu. Zależą one od wielu czynników zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Przyczyny ucieczek osób nieletnich bywają różne: konflikty z rodzicami, zawód miłosny, problemy w szkole, zwykła chęć poznania świata (Wojnicz, 2015, s. 213 i n.). Niezależnie od swojej genezy stanowią one wyraz załamania prawidłowych funkcji i relacji społecznych w życiu młodego człowieka oraz jego najbliższego otoczenia. Niejednokrotnie mamy też do czynienia ze zjawiskiem

poriomanii, czyli bezprzyczynowego opuszczenia miejsca zamieszkania, chęcią przeżycia przygody, którym to może towarzyszyć tło chorobowe.

Biorąc pod uwagę aspekty miejsce zamieszkania, przyczyny ucieczek osób nieletnich można podzielić na następujące kategorie:

- ucieczki z miejsca zamieszkania,
- ucieczki z placówek opiekuńczo-wychowawczych.

W literaturze przedmiotu (Mościcka, 1970, s. 117–130; Lipkowska, 1987, s. 62 i n.; Błażejewski, 1979, s. 62 i n.; Kudrelek, 2015, s. 203–212) zwraca się także uwagę na następujące przyczyny zaginięć i ucieczek osób niepełnoletnich z miejsca zamieszkania, czyli z domu rodzinnego:

- niepowodzenia w szkole,
- obawa przed karą będącą efektem niepowodzeń w szkole,
- brak akceptacji ze strony środowiska szkolnego,
- życie w rodzinie dysfunkcyjnej — alkoholizm, narkomania, rozwód rodziców,
- brak akceptacji dla nowego partnera jednego z rodziców,
- utrata autorytetu przez rodziców,
- przemoc domowa,
- nadmierna opiekuńczość rodziców i izolowanie od otoczenia,
- nadmierna surowość rodziców,
- chęć zaimponowania kolegom,
- wpływ rówieśników,
- zawiedziona miłość,
- chęć bycia niezależnym,
- tło chorobowe,
- inne.

Zaginięcia osób małoletnich oraz ich kolejne ucieczki stanowią skomplikowane zjawisko społeczne. Z punktu widzenia przepisów pierwsza ucieczka jest traktowana jako zaginięcie. Towarzyszy jej niepokój osoby zgłaszającej, z reguły jest to członek rodziny. Często takie zaginięcie jest jednorazowym epizodem w życiu młodego człowieka. Z reguły zastosowanie odpowiednich metod wychowawczych, dążenie do poprawy relacji rodziców z dziećmi, czy też zmiana otoczenia, szkoły, grupy rówieśniczej powoduje, że osoby małoletnie zaprzestają opuszczać dom rodzinny. Jednakże w środowiskach, w których występują elementy demoralizacji czy patologii społecznych, fakt ucieczki dziecka w domu zgłaszany jest częściej. Sprawy zaginięcia (zgłoszone po raz pierwszy) oraz towarzyszące im okoliczności prowadzone są przez pion kryminalny Policji odpowiedzialny za poszukiwania osób zaginionych. Natomiast zgłoszone ucieczki są prowadzone w formie poszukiwań opiekuńczych przez komórkę do spraw nieletnich usytuowaną w pionie prewencji. W tym wypadku oprócz Policji, zaangażowane są jeszcze inne instytucje, takie jak sąd rodzinny, placówki pedagogiczno-psychologiczne czy placówki zajmujące się sprawami uzależnień.

Małoletni, którzy podjęli próbę ucieczki z domu więcej niż jeden raz, stają się mimowolnymi ofiarami przestępstw bądź niejednokrotnie towarzyszą w popełnianiu czynów zabronionych. Należy podkreślić, że podczas ucieczek małoletni mogą mieć do czynienia z narkotykami, alkoholem czy nierządem. Czyny zabronione oraz nie-

rząd stanowią dla małoletnich podstawowe źródło dochodu, a przez to iluzoryczne poczucie niezależności.

Działania prewencyjne Policji oraz rodziny nie zawsze przynoszą zamierzony rezultat. W takich przypadkach sąd rodzinny dysponuje szerokim wachlarzem środków prawnych o charakterze wychowawczym i poprawczym. Artykuł 5 ustawy o postępowaniu z nieletnimi wskazuje wśród tych środków wymienia:

- udzielanie upomnienia,
- zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia,
- ustanowienie nadzoru odpowiedzialnych rodziców lub opiekuna,
- ustanowienie nadzoru organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania — udzielających poręczenia za nieletniego,
- zastosowanie nadzoru kuratora,
- skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją,
- orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów,
- orzeczenie przepadku rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karnego,
- orzeczenie umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w rodzinie zastępczej zawodowej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim,
- orzeczenie umieszczenia w zakładzie poprawczym,
- zastosowanie innych środków zastrzeżonych w ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosowanie środków przewidzianych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, z wyłączeniem umieszczenia w rodzinie zastępczej spokrewnionej, rodzinie zastępczej niezawodowej, rodzinnym domu dziecka, placówce wsparcia dziennego, placówce opiekuńczo-wychowawczej i regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej.

Wśród wymienianych instrumentów prawnych istotną rolę pełni umieszczenie osoby nieletniej w zakładzie poprawczym lub młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Są to środki prawne o charakterze izolacyjnym zawierającym elementy resocjalizacyjne. Jednocześnie stanowią one bardzo restrykcyjny system wychowawczy w stosunku do niektórych osób nieletnich. Placówki te są przewidziane przede wszystkim dla osób ulegającym procesom demoralizacji bądź wykazującym daleko idące postawy nacechowane niedostosowaniem społecznym.

Zakład poprawczy to placówka oświatowo-wychowawcza dla nieletnich w przedziale wiekowym od ukończonego 13. roku życia do ukończenia 21 lat, którzy popełnili umyślnie czyn zabroniony pod groźbą kary i zostali skierowani do zakładu

poprawczego przez właściwy sąd. Głównym celem i zadaniem zakładów poprawczych jest resocjalizacja nieletnich, zakładająca zmianę ich postaw w kierunku społecznie pożądanym oraz zapewniającym im prawidłowy rozwój osobowości, jak również kształtowanie pozytywnych zainteresowań i motywacji oraz odpowiedniego systemu wartości i przestrzegania ustalonych zasad współżycia. Zadania te realizowane są poprzez następujące działania wychowawcze:

- nauczanie,
- wychowanie,
- przygotowanie do zawodu,
- organizacja wolnego czasu.

Wśród celów istnienia zakładów poprawczych wymienia się:

- eliminację czynników wywołujących zaburzone stany osobowości,
- kształtowanie odpowiednich stanów osobowości poprzez likwidację negatywnych zmian wywołanych wspomnianymi wyżej czynnikami,
- utrwalenie uzyskiwanych rezultatów resocjalizacji,
- inspirowanie jednostek do samowychowania.

Natomiast młodzieżowe ośrodki wychowawcze przeznaczone są dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i resocjalizacji i posiadają charakter resocjalizacyjno-wychowawczy, a dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim jako resocjalizacyjno-rewalidacyjne. Głównymi zadaniami młodzieżowych ośrodków wychowawczych są:

- eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego,
- przygotowanie wychowanków do życia zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi.

Sąd rodzinny i nieletnich decyduje o umieszczeniu osoby nieletniej w zakładzie poprawczym i młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Zakłady poprawcze podlegają ministerstwu sprawiedliwości, natomiast młodzieżowe ośrodki wychowawcze ministerstwu właściwemu do spraw edukacji.

Innym rodzajem placówek przeznaczonych do wyprowadzania z demoralizacji osób małoletnich są młodzieżowe ośrodki socjoterapii. Przeznaczone są one dla dzieci i młodzieży, które z powodu zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym są zagrożone niedostosowaniem społecznym i wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i socjoterapii. Do zadań młodzieżowego ośrodka socjoterapii należy: eliminowanie przyczyn i przejawów zaburzeń zachowania, przygotowanie wychowanków do życia zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi. Osoby nieletnie trafiają do młodzieżowych ośrodków socjoterapii na wnioski rodziców lub opiekunów prawnych dzieci posiadających orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej o potrzebie kształcenia specjalnego. Podobnie jak młodzieżowe ośrodki wychowawcze, ośrodki socjoterapii podlegają pod ministerstwo właściwe do spraw edukacji.

Ucieczki z placówek opiekuńczo-wychowawczych stanowią naturalną konsekwencję ucieczek z domów rodzinnych. Trafiają tu bowiem osoby, które wcześniej opuściły samowolnie miejsce zamieszkania.

Paweł Migąła (2005, s. 83–109) analizując zjawisko ucieczek z placówek o charakterze izolacyjnym dla osób nieletnich oraz literaturę przedmiotu, wyodrębnił następujące jego przyczyny:

- a) przyczyny dotyczące złej organizacji i pracy placówki oraz stosunków panujących między młodzieżą w ośrodku:
 - zła organizacja życia placówki, m.in. niski poziom zajęć, zbytne ograniczenie swobody wychowanków, atmosfera niepewności,
 - niewłaściwa postawa pracowników pedagogicznych, tj. niesumienne wykonywanie obowiązków, brak zainteresowania wychowankiem, niesprawiedliwe kary i nagrody, stosowanie przemocy słownej i fizycznej,
 - negatywny wpływ młodzieży w ośrodku, ograniczony poziom zainteresowań, wzajemna demoralizacja, „drugie życie”,
 - ucieczka „do wolności”,
- b) przyczyny, których źródło jest umiejscowiono przed umieszczeniem nieletniego w placówce, np. przeżycia związane z przebyciem rozprawą sądową,
- c) tło chorobowe, np. poriomania,
- d) cechy osobowościowe, np. dotyczą osób, które nie potrafią krytycznie oceniać bieżącej sytuacji, nie potrafią wyciągać wniosków, żyją „dnem dzisiejszym”, działają pod wpływem emocji,
- e) przyczyny związane z intencją osoby nieletniej:
 - tęsknota za osobą bliską,
 - ucieczka do przestępczego życia na wolności,
 - wypad na imprezę,
 - ucieczka od złej atmosfery w placówce.

Należy podkreślić, że opisywana problematyka jest skomplikowana z uwagi na jej indywidualną naturę. Ucieczki osób nieletnich z domów rodzinnych oraz z placówek opiekuńczo-wychowawczych wraz ze zmianami cywilizacyjnymi i społecznymi nabierają odmiennego charakteru. Otwarcie granic oraz towarzysząca temu migracja ludności powodują, że coraz częściej posiadają one znamiona międzynarodowe. Jednocześnie możliwość korzystania z Internetu, a przede wszystkim posługiwanie się komunikatorami społecznościowymi daje sposobność do łatwiejszej wymiany informacji, a ponadto stanowi kolejne źródło dodatkowych przesłanek, dla których młodzi ludzie uciekają. Przykładowo możliwość szybkiego zarobienia czy nawiązanie nowych kontaktów towarzyskich poprzez portale randkowe stanowią jedną z takich pobudek dla młodych ludzi.

Prawne podstawy działań Policji dotyczące poszukiwań osób małoletnich

Procedury dotyczące poszukiwań osób małoletnich przebywających na ucieczce z domów rodzinnych i placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz osób zaginionych zostały uregulowane w Zarządzeniu nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 roku w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich (dalej Zarządzenie nr 48).

Zarządzenie te przewiduje dwa rodzaje poszukiwań osób małoletnich, a mianowicie:

- poszukiwania zwyczajne, na podstawie zgłoszenia o zaginięciu,
- poszukiwania opiekuńcze.

Zaginięcia osób jest to zjawisko społeczne, które według obowiązujących norm prawnych można zdefiniować w następujący sposób: *zaistnienie zdarzenia, uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy w celu zapewnienia ochrony życia, zdrowia lub wolności* (Zarządzenie nr 48, § 2 ust. 1 pkt 1). Natomiast osobę zaginioną prawodawca określił jako: *osobę, którą na skutek zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca jej pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony jej życia, zdrowia lub wolności* (Zarządzenie nr 48, § 2 ust. 1 pkt 2). Przepisy prawne zawarte w Zarządzeniu podzieliły zaginięcia na trzy poziomy. Zakwalifikowanie zaginięcia do określonego poziomu uzależnione jest od stwierdzonego ryzyka zagrożenia utraty życia i zdrowia. Przy poziomie pierwszym musi wystąpić *realne, bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności* (Zarządzenie nr 48, § 2 ust. 1 pkt 3a). Poziom drugi dotyczy sytuacji, gdy występuje *uzasadnione ryzyko* utraty wspomnianych wartości (Zarządzenie nr 48, § 2 ust. 1 pkt 3b). Z kolei poziom trzeci zostaje nadany, gdy zaginięcie nie jest związane z bezpośrednim oraz uzasadnionym zagrożeniem utraty życia, zdrowia lub wolności (Zarządzenie nr 48, § 2 ust. 1 pkt 1c).

Zarządzenie Komendanta Głównego Policji wskazuje przykłady opuszczenia miejsca zamieszkania przez osobę małoletnią, w których należy zakwalifikować dany fakt do poziomu pierwszego. Poziom ten nadaje się wówczas, gdy mamy do czynienia z zaginięciem osoby małoletniej w wieku do 10 lat oraz w wieku od 11 do 13 lat, której zaginięcie zgłoszono po raz pierwszy. Jeżeli zaginięcie osób w tym przedziale wiekowym zostało zgłoszone po raz kolejny, to prawodawca stwierdza, że jest to poziom trzeci. Poziom trzeci nadaje się w przypadku, gdy mamy do czynienia z osobą niewymagającą stałej opieki medycznej lub stałego przyjmowania leków, która samowolnie oddaliła się z placówki opiekuńczej, leczniczej lub innej placówki. Natomiast zaginięcia osoby małoletniej w wieku od 14 do 18 lat, wobec których fakt zaginięcia zgłoszono na Policję po raz pierwszy, powinny być zakwalifikowane do poziomu drugiego.

Zarządzenie określiło poziomy zaginięć. Jednocześnie przypisało do nich konkretne przedziały wiekowe. Jednakże należy podkreślić, że zaginięcia charakteryzują się daleko idącą indywidualizacją przyczyn, które stanowią impuls do podjęcia decyzji o opuszczeniu dotychczasowego habitatu. Z tych też względów należy zauważyć, że wspomniane zarządzenie dość elastycznie określa zasady kwalifikacji danego zaginięcia do określonego poziomu.

Obok kryterium wieku prawodawca wskazuje również inne przyczyny, które determinują o nadaniu poziomu zaginięcia. Wśród nich można zauważyć następujące okoliczności:

- a) niezdolność do samodzielnej egzystencji,
- b) przyjmowanie leków, których brak przyjęcia w odpowiednim czasie stanowi zagrożenie jej życia,

- c) podejrzenie możliwości realnego popełnienia na jej szkodę przestępstwa przeciwko życiu lub wolności,
- d) warunki atmosferyczne zagrażające życiu, np. upał, mróz,
- e) wola zerwania kontaktów z rodziną, osobami najbliższymi lub środowiskiem, w którym ostatnio przebywała,
- f) nieporozumienia rodzinne,
- g) nieznaną przyczyną zaginięcia.

Zakończenie poszukiwania osoby zaginionej następuje, gdy:

- a) odnaleziono osobę zaginioną lub jej zwłoki, przy czym przez odnalezienie osoby należy rozumieć nawiązanie z nią bezpośredniego osobistego kontaktu przez policjanta lub funkcjonariusza innych służb, a w przypadku odnalezienia osoby zaginionej za granicą nawiązanie z nią bezpośredniego osobistego kontaktu przez policjanta lub pracownika właściwego przedstawicielstwa dyplomatycznego Rzeczypospolitej Polskiej albo uzyskania od zagranicznych władz informacji o odnalezieniu osoby,
- b) ustalono miejsce pobytu osoby zaginionej,
- c) osoba zaginiona powróciła do miejsca zamieszkania,
- d) odnaleziona, pełnoletnia i nieubezpieczeniowa osoba zaginiona nie wyraziła zgody na ujawnienie osobie uprawnionej swojego aktualnego miejsca pobytu oraz złożyła pisemne oświadczenie,
- e) osoba uprawniona, która zawiadomiła Policję o zaginięciu osoby, odwołała poszukiwania z uwagi na fakt nawiązania kontaktu z osobą zaginioną, a zgromadzone w sprawie informacje nie wskazują na potrzebę dalszego prowadzenia poszukiwań,
- f) ustalono, że poszukiwany obcokrajowiec opuścił terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz poinformowano o tym fakcie biuro KGP właściwe do koordynowania poszukiwań międzynarodowych,
- g) w ciągu 72 godzin od dokonania rejestracji poszukiwania osoby zaginionej w KSIP stwierdzono błędne dokonanie rejestracji oraz uzyskano decyzję o zakończeniu poszukiwań zatwierdzoną przez kierownika komórki nadrzędnej jednostki Policji właściwej do nadzoru nad poszukiwaniem osób zaginionych lub osoby przez niego upoważnionej,
- h) uzyskano informacje o uznaniu przez sąd osoby zaginionej za zmarłą lub o stwierdzeniu przez sąd zgonu tej osoby,
- i) upłynęło co najmniej 25 lat od daty zakończenia czynności poszukiwawczych dotyczących osoby zaginionej i przekazania teczek poszukiwania do archiwum wraz z usunięciem informacji dotyczących osoby zaginionej z KSIP (Zarządzenie nr 48, § 29).

Natomiast poszukiwania opiekuńcze prowadzi się w celu ustalenia miejsca pobytu osoby małoletniej lub nieletniej oraz zapewnienia jej opieki lub pieczy zastępczej albo umieszczenia w placówce wskazanej przez sąd rodzinny. W Zarządzeniu nr 48 prawodawca przewidział dwa rodzaje poszukiwań opiekuńczych, a mianowicie:

- poszukiwania opiekuńcze w oparciu o ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- poszukiwania opiekuńcze w oparciu o inne przepisy prawne.

Poszukiwania opiekuńcze w oparciu o ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich można podzielić na dwie grupy:

- a) poszukiwania opiekuńcze w oparciu o decyzję sądu rodzinnego o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym lub innej wskazanej placówce, zawierająca zlecenie lub polecenie wydane na podstawie ustawy o postępowaniu z nieletnimi,
- b) poszukiwania opiekuńcze w oparciu o zawiadomienie o samowolnym oddaleniu się z placówki opiekuńczo-wychowawczej, wśród których należy wyodrębnić:
 - zawiadomienie o samowolnym oddaleniu się osoby nieletniej ze schroniska dla nieletnich lub zakładu poprawczego albo innej placówki, w której nieletni był umieszczony na mocy decyzji sądu rodzinnego, albo o niepowrocie nieletniego tam przebywającego z przepustki lub urlopu w wyznaczonym terminie,
 - zawiadomienie o samowolnym oddaleniu się osoby małoletniej w wieku od 14 lat z domu rodzinnego, placówki opiekuńczo-wychowawczej, młodzieżowego ośrodka socjoterapii lub innej tego typu placówki (Zarządzenie nr 48, § 31).

Zakończenie poszukiwań opiekuńczych następuje, gdy:

- a) odnaleziono osobę małoletnią lub nieletnią i zapewniono jej opiekę lub pieczę zastępczą,
- b) ustalono miejsce pobytu osoby małoletniej lub nieletniej,
- c) ustalono, że osoba małoletnia lub nieletnia będąca obcokrajowcem opuściła terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz poinformowano o tym fakcie biuro KGP właściwe do koordynowania poszukiwań międzynarodowych,
- d) odnaleziono zwłoki osoby małoletniej lub nieletniej,
- e) upłynął rok od momentu przyjęcia zawiadomienia o samowolnym oddaleniu się osoby małoletniej lub nieletniej, a poszukiwanie osoby zostało przekwalifikowane na poszukiwanie osoby zaginionej poziomu trzeciego prowadzone przez komórkę organizacyjną do spraw prowadzenia poszukiwań osób zaginionych,
- f) osoba uprawniona, która zawiadomiła Policję o samowolnym oddaleniu się osoby małoletniej lub nieletniej z placówki, poinformuje o skreśleniu osoby z ewidencji tej placówki (Zarządzenie nr 48, § 40).

Z kolei poszukiwania opiekuńcze na podstawie decyzji sądu rodzinnego o umieszczeniu małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub innej wskazanej placówce wydane na innej podstawie niż ustawa o postępowaniu z nieletnimi, prowadzi się w formie administracyjno-porządkowej czynności jednorazowej, która nie stanowi podstawy do rejestracji w KSIP (Zarządzenie nr 48, § 32). Poszukiwania te kończy się wówczas, gdy:

- a) wykonano dyspozycje organu zlecającego określone w dokumencie stanowiącym podstawę realizacji czynności,
- b) podjęte czynności administracyjno-porządkowe o charakterze jednorazowym nie doprowadziły do realizacji dyspozycji w terminie wyznaczonym przez organ zlecający oraz w ciągu 7 dni od zakończenia czynności przekazano temu organowi, informacje o podjętych czynnościach i dokonanych ustaleniach,
- c) podjęte czynności administracyjno-porządkowe o charakterze jednorazowym przez 30 dni w przypadku, gdy organ zlecający nie wyznaczył terminu realizacji dyspozycji, nie doprowadziły do realizacji dyspozycji oraz po upływie tego termi-

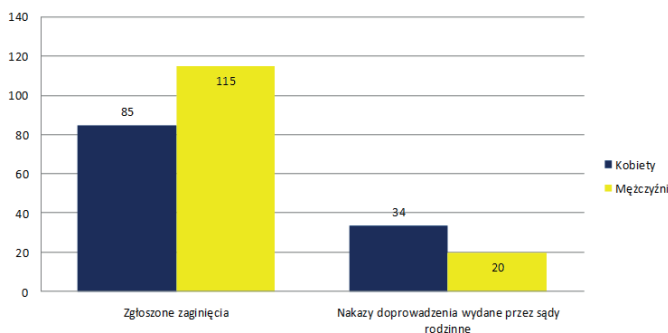
nu przekazano temu organowi informacje o podjętych czynnościach i dokonanych ustaleniach,

- d) uprawniony organ zlecający odwołał dyspozycje zawarte w dokumencie stanowiącym podstawę realizacji czynności,
- e) odnaleziono zwłoki osoby małoletniej (Zarządzenie nr 48, § 40).

Prawodawca uznając, że zaginięcia i ucieczki osób małoletnich stanowią bardzo poważny problem społeczny, przewidział różne formy poszukiwań tej kategorii ludzi. Należy zauważyć, że tym samym podkreślił złożoność tego zjawiska oraz społeczną jego wagę.

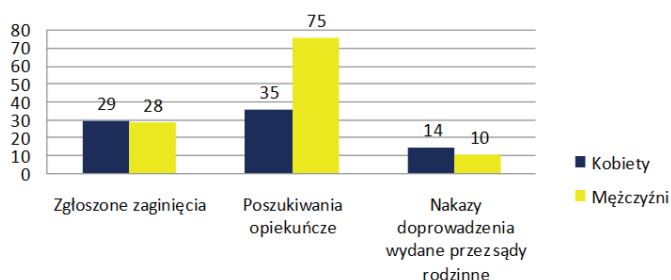
Zaginięcia i ucieczki osób małoletnich na terenie podległym Komendzie Miejskiej Policji w Olsztynie

Analizie poddano ucieczki osób małoletnich z domów rodzinnych i placówek opiekuńczo-wychowawczych mających miejsce na obszarze działania Komendy Miejskiej Policji w Olsztynie. Podmiotem badanym były osoby małoletnie do 18. roku życia. Jako czasookres przyjęto pierwsze półrocze obowiązywania nowych przepisów prawnych dotyczących opisywanej materii, tj. od 01.07.2018 r. od 31.12.2018 r. Okres ten nierozzerwalnie wiąże się z wprowadzeniem nowych regulacji prawnych dotyczących poszukiwań osób małoletnich przebywających na uciezkach. Ponadto przytoczono również statystyki z pierwszego półrocza 2018 roku, czyli okresu pod rządami starych unormowań prawnych. Należy podkreślić, że poszukiwania opiekuńcze za osobami nieletnimi były wówczas uregulowane w innym dokumencie prawnym o charakterze niejawnym. Natomiast nowe prawodawstwo połączyło niektóre rodzaje poszukiwań i tym samym znacznie wpłynęło na statystykę poszukiwań osób małoletnich (Wojnicz, 2018). I tak na przykład nieobowiązujące przepisy traktowały kolejne ucieczki z domów czy placówek opiekuńczo-wychowawczych jako zaginięcia kategorii trzeciej. Nowe prawodawstwo zmieniło ich charakter i zakwalifikowało takie zdarzenia do poszukiwań opiekuńczych. Jednocześnie przekazało je do realizacji funkcjonariuszom pionu prewencji. Stąd też zauważalny jest wzrost poszukiwań opiekuńczych.

Wykres 1. Sprawy poszukiwawcze za osobami nieletnimi wszczęte przez KMP Olsztyn przed zmianą przepisów w 2018, według rodzaju

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP Olsztyn.

Wykres 2. Sprawy poszukiwawcze za osobami nieletnimi wszczęte przez KMP Olsztyn przed zmianą przepisów w 2018, według rodzaju

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP Olsztyn.

W okresie tym było zgłoszonych 57 osób jako zaginionych, w tym 29 kobiet i 28 mężczyzn. Z kolei spraw o charakterze opiekuńczym wszczęto aż 134, czyli dwa razy więcej niż zaginięć. Wśród tych spraw należy wyróżnić te, których przyczyną wszczęcia były nakazy wydane przez sądy rodzinne celem doprowadzenia do jednostki opiekuńczo-wychowawczej. W tym przypadku takich spraw było 24.

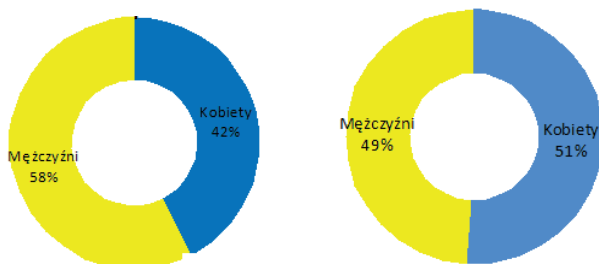
Tabela 1. Zgłoszone zaginięcia osób nieletnich w KMP Olsztyn przed i po zmianie przepisów w 2018 r., według płci

Zaginięcia przed zmianą przepisów	
Kobiety	85
Mężczyźni	115
Razem	200
Zaginięcia po zmianie przepisów	
Kobiety	29
Mężczyźni	28
Razem	57

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP Olsztyn.

W okresie poprzedzającym zmianę przepisów zgłoszeń zaginięć było aż 200, czyli prawie cztery razy więcej niż po 01.07.2018 r. Dane te nie oznaczają, że zmniejszyła się liczba osób zaginionych. Część z tych osób zakwalifikowanych zostało do poszukiwań opiekuńczych. Analizując dane ewidentnie należy zauważyć, że liczba opuszczeń miejsc zamieszkania przez osoby małoletnie kształtuje się na tym samym poziomie. Zmiana przepisów nie wpłynęła diametralnie na poziom wszczętych czy zakończonych spraw poszukiwawczych za osobami małoletnimi. Nastąpiło usystematyzowanie spraw poszukiwawczych i przekazanie części z nich z pionu kryminalnego do struktur prewencyjnych. Robiąc zestawienie danych statystycznych przed i po zmianie przepisów należy zauważyć spraw poszukiwawczych było prowadzonych około 200 w każdym z tych okresów, to jest 200 do 30.06.2018 r. i 191 od 01.07.2018 r. Należy tutaj podkreślić, że na liczbę zgłaszanych ucieczek ma wpływ szereg czynników. Można

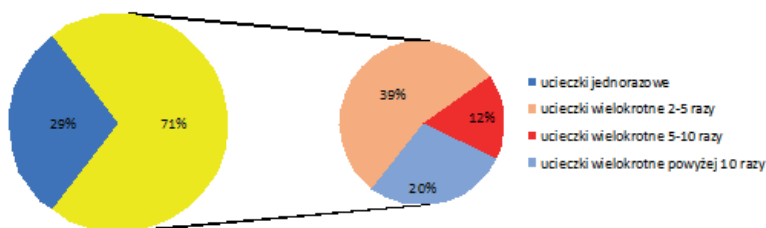
zaliczyć do nich: poziom zdemoralizowania, rozpoczęcie roku szkolnego, wakacje czy nawet warunki atmosferyczne.

Wykresy 3 i 4. Zgłoszone zaginięcia osób nieletnich w KMP Olsztyn przed i po zmianie przepisów w 2018 r., według płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP Olsztyn.

Jednocześnie należy podkreślić, że dane statystyczne są podnoszone znacznie przez osoby, które uciekają dwa lub więcej razy. Według danych KMP Olsztyn w przypadku jednej osoby odnotowano takich ucieczek ponad 20 razy. Wielokrotne ucieczki traktowane są przez Policję jako pojedyncze przypadki, przez co zawyżają znacznie policyjne statystyki. W przypadkach, w których następuje demoralizacja osób nieletnich, właściwe do prowadzenia stają się służby prewencji, które na ogół są do tego lepiej przygotowane niż służby kryminalne.

Wykres 5. Poszukiwania opiekuńcze wszczęte przez KMP Olsztyn po zmianie przepisów w 2018 r., według częstotliwości i osób

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KMP Olsztyn.

Podsumowanie

Ucieczki z domów rodzinnych i ośrodków opiekuńczo-wychowawczych małoletnich stanowią bardzo poważny problem społeczny, wobec których organy państwowe będąc zobligowane przepisami prawnymi, podejmują właściwe środki. Mają one przede wszystkim na celu dobro osoby nieletniej, zapobieganie jej demoralizacji oraz skuteczną resocjalizację. Zmiana przepisów policyjnych dotyczących procedur poszukiwań zaginionych osób małoletnich stanowiła wyraz zaangażowania organów publicznych na rzecz próby rozwiązania tego problemu. Miała przede wszystkim na celu usystematyzowanie dotychczasowych procedur oraz dostosowanie ich do współczesnych

wymogów prawnych, technologicznych i społecznych. Analizując przedstawione dane należy stwierdzić jednoznacznie, że zmiana przepisów wewnątrz policyjnych dotyczących poszukiwań osób nieletnich nie wpłynęła znacznie na ich spadek czy wzrost. Z danych wynika, że liczba ucieczek z domu i zaginięć utrzymuje się na tym samym poziomie. Natomiast przesunięcie części spraw do komórek organizacyjnych prewencji może stanowić skuteczne przeciwdziałanie demoralizacji osób nieletnich.

Bibliografia

- Błażejewski, Z. (1979). *Środowiskowe uwarunkowania ucieczek dzieci z domu*. Warszawa-Poznań.
- Kudrelek, S. (2015). Kryminologiczne aspekty ucieczek nieletnich z domu. W: M. Fierek, J.J. Mrozek (red.), *Meandry nauk społecznych*. Gdańsk.
- Lipkowska, O. (1987). *Resocjalizacja*. Warszawa.
- Migała, P. (2005). Przyczyny ucieczek nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. *Nauczyciel i Szkoła*, nr 3–4.
- Mościcka, L. (1970). *Przestępczość nieletnich, podłoże, geneza, motywy*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 35 poz. 228).
- Wojnicz, P. (2015). Zaginięcia osób — charakterystyka zjawiska na przykładzie działań wybranej jednostki Policji. W: M. Fierek, J.J. Mrozek (red.), *Meandry nauk społecznych*. Gdańsk.
- Wojnicz, P. (2018). Zmiana regulacji prawnych dotyczących poszukiwań osób zaginionych. *Zeszyty Naukowe Gdańskiej Szkoły Wyższej*, nr 3(20).
- Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP poz. 77).

Źródła internetowe

- <https://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/zaklady-poprawcze-schroniska-dla-nieletnich/>, dostęp 29.12.2018 r.
- <https://www.ore.edu.pl/2017/10/system-kierowania-mlodziejowe-osrodki-wychowawcze/>, dostęp 29.12.2018 r.
- <https://www.ore.edu.pl/2017/10/system-kierowania-mlodziejowe-osrodki-socjoterapii/>, dostęp 29.12.2018 r.

Missing minors — a legal and sociological aspect on the example of the Municipal Police Headquarters in Olsztyn

Abstract

Missing minors are a very important element of social life. This is a multi-faceted phenomenon. The measures taken by the state are aimed at the welfare of the minor, prevention of its demoralization and effective rehabilitation. Police procedures for the search of missing minors are an expression of the state's commitment to trying to solve this problem.

Keywords: guardianship search, missing people, Police.